

วรรณคดี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของโปรแกรมการศึกษา

โปรแกรมการศึกษา หมายถึง รายวิชาต่าง ๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในหมวดวิชา รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ทางโรงเรียนสนับสนุน¹ ดังนั้น โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาจึงหมายถึง รายวิชาต่าง ๆ ที่จัดให้มีการเรียนการสอนในหมวดวิชาสังคมศึกษา รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ทางโรงเรียนสนับสนุน จุดประสงค์ของโปรแกรมวิชาสังคมศึกษามุ่งที่การพัฒนาการดำเนินชีวิตที่มีประสิทธิภาพในสังคมประชาธิปไตย มอริส พี. มอฟแฟต (Maurice P. Moffatt) ได้กล่าวถึงลักษณะของโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่ดีในระดับมัธยมศึกษา ควรมีลักษณะดังนี้

1. ต้องมีพื้นฐานจากคุณธรรม จริยธรรม สติปัญญา ความรู้สึกและการพัฒนาทางกายภาพของแต่ละบุคคลและความต้องการของสังคม
2. จะต้องให้ความรู้ที่ดีที่สุดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนและความสัมพันธ์กับความสามารถของเยาวชนและหาหาความสามารถของแต่ละบุคคล
3. เน้นความสำคัญของค่านิยมและความสามารถใช้ชีวิตในสังคมประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี
4. ส่งเสริมเกียรติภูมิของมนุษย์

---

¹Carter V. Good, Dictionary of Education, (New York: McGraw-Hill Book, 1973), p. 447.

5. ให้มีความสนใจต่อปัญหาปัจจุบัน และอศึคนำความรู้ที่ได้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

6. กระตุ้นให้มีความคิดสร้างสรรค์ และพฤติกรรมที่มีเหตุมีผล ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานการศึกษาที่วางเป้าหมายไว้

7. ส่งเสริมให้แต่ละบุคคลและกลุ่มที่จะใช้วิธีการแก้ปัญหาและพัฒนาทักษะในการ คิดอย่างมีประสิทธิภาพ

8. โปรแกรมนี้จะทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์หลายด้าน ซึ่งจะช่วยให้แต่ละบุคคลเข้าใจ และซาบซึ้งในสิทธิอันชอบธรรม ความรับผิดชอบ และหน้าที่ที่กำหนดไว้ใน สังคม

9. เน้นความจริงที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นกระบวนการซึ่งมีพื้นฐานมาจากความคิดเห็นของประชาชน และสอดคล้องกับประเพณีนิยม

10. สร้างความเข้าใจ และความซาบซึ้งระหว่างประชาชนในที่ต่าง ๆ ทั่วโลก เพื่อร่วมกันสร้างความเจริญให้แก่ประเทศและโลก

11. ชี้ให้เห็นว่าวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้ประชาชาติมีความสัมพันธ์กัน ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอย่างมากมาย

12. ส่งเสริมและตระหนักถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ในการพัฒนาทักษะ และทัศนคติ ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน

13. ส่งเสริมการพัฒนาทักษะ และความสามารถซึ่งจำเป็นต่อความเป็นพลเมือง ที่มีประสิทธิภาพ

14. โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาควรจะสัมพันธ์กับวิชาอื่น

15. ควรมีการประเมินสัมฤทธิ์ผล และความก้าวหน้าของแต่ละบุคคลในเรื่อง ความเข้าใจ ความสามารถ ค่านิยม และทัศนคติ

16. โปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ควรมีความยืดหยุ่นเพียงพอกับความแตกต่าง

ของแต่ละบุคคลและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในขณะที่เดียวกันจะต้องมีความต่อเนื่องกันระหว่างวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และเนื้อหาซึ่งบอกแนวทางของโปรแกรมทุกระดับ

17. โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ควรจะย่ำและขยายเนื้อหา ทักษะและทัศนคติในแต่ละระดับอย่างพอเหมาะต่อการเรียนรู้ในระดับการศึกษาต่าง ๆ กัน

18. ให้เข้าใจวิธีการค้นคว้า งานวิจัยใหม่ ๆ และบรรลุถึงความต้องการใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

19. ผู้สอนจะต้องมีการเตรียมอย่างลึกซึ้งที่จะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพในการสอน และใ้เนื้อหาที่กว้างขวางยิ่งขึ้น¹

โรเบิร์ต เพียร์สัน(Robert Pearson) ได้กล่าวถึงโปรแกรมการเรียน การสอนวิชาสังคมศึกษาควรจะเปลี่ยนทิศทางไปจากเดิมคือ

1. จากการเรียนเนื้อหาและข้อเท็จจริง มาเป็นการสอนให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดในการแก้ปัญหา และรู้จักการเลือกค่านิยมที่ถูกต้อง
2. จากการเรียนแบบให้ท่องจำมาเป็นแบบเน้นคุณค่า
3. จากหลักสูตรที่ยึดวิชาประวัติศาสตร์เป็นศูนย์กลาง มาเป็นหลักสูตรที่ยึดวิชาสังคมศาสตร์เป็นศูนย์กลาง
4. จากการเรียนการสอนประวัติศาสตร์ตามลำดับวัน เดือน ปี มาเป็นการเรียน การสอนตามสาระหรือเหตุการณ์สำคัญ
5. จากการเรียนการสอนแบบเน้นความรู้ ความจำ มาเป็นแบบสืบสวน สอบสวน²

¹Maurice P. Moffatt, Social Studies Instruction (3d. ed, Englewood Cliffs New Jersey: Prentice-Hall, 1963), p. 18-19.

²Robert Pearson, "Beyond The New Social Studies," The Social Studies LXIV (December 1973): 315.

จุดเริ่มต้นของการสร้างและพัฒนาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา คือหลักสูตร กังนันั้น ในการพัฒนาหลักสูตรจะคงอาศัยพื้นฐานทางสังคมหลายด้านไว้แก่

1. พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ (Historical Foundations) หมายถึงการพิจารณาหลักสูตรต่าง ๆ ที่เคยมีมา หรือที่มีอยู่แล้วในเรื่องโครงสร้าง จุดมุ่งหมาย ข้อดีข้อเสีย ผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตรนั้น ๆ ย่อมมีประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรใหม่เป็นอย่างมาก
2. พื้นฐานทางปรัชญา (Philosophical Foundations) การจัดทำหลักสูตรต้องยึดหลักความเชื่ออันเป็นพื้นฐานของสังคม ซึ่งมาจากปรัชญาทั่วไป ค่านิยม และอุดมการณ์ต่าง ๆ ของสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย เพื่อทำให้หลักสูตรสนองความต้องการของสังคมได้อย่างถูกต้อง
3. พื้นฐานทางสังคม (Social Foundations) หมายถึงการพิจารณาความคิดรวบยอดและทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับการรวมกลุ่มของมนุษย์เป็นสังคม และการสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์ให้แก่แต่ละสังคม โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม และระหว่างสถาบัน และดูจากกิจกรรมที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ในสังคมนั้น ๆ
4. พื้นฐานทางจิตวิทยา (Psychological Foundations) การจัดทำหลักสูตรนอกจากจะสนองความต้องการของสังคมแล้ว ยังต้องสนองความต้องการของผู้เรียนอีกด้วย ต้องนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ กังนันั้นพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติการเรียนรู้ การพัฒนาของผู้เรียนและอื่น ๆ จึงมีความจำเป็นอย่างมากในการพิจารณาความยากง่ายของเนื้อหาอุปกรณ์การเรียนรู้ ลักษณะประสบการณ์ เพื่อให้เหมาะกับวัยและสมรรถวิสัยของผู้เรียน
5. พื้นฐานทางวิชาชีพชั้นสูง (Professional Foundations) หมายถึงการพัฒนาหลักสูตรที่คงอาศัยผลจากการวิจัย ตลอดจนทฤษฎีต่าง ๆ ที่พิสูจน์แล้วมาประกอบ การพิจารณา¹

¹ จรูญ คุณมี, การสอนวิชาสังคมศึกษา (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, 2520), หน้า 38-39.

ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนรวมในการสร้างหลักสูตรควรประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ท้องถิ่น ความต้องการของประเทศชาติ ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิชาการ บุคคลเหล่านั้นได้แก่

1. ครูผู้สอน ซึ่งเป็นตัวแทนของครูที่ได้รับเชิญมา
2. ผู้เชี่ยวชาญในเนื้อหาแต่ละวิชา
3. ผู้เชี่ยวชาญทางหลักสูตร หรือที่ปรึกษาทางหลักสูตร
4. ผู้บริหาร
5. เจ้าหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการ
6. ตัวแทนของประชาชน
7. นักเรียนหรือผู้เรียน¹

สรุป โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่ดี ควรเป็นโปรแกรมที่สนองความต้องการของผู้เรียนและของสังคม สามารถดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างมีความสุข เน้นงานจริยธรรม และศาสนา ค่านิยม กระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สนใจต่อปัญหาต่างๆ ในสังคมและสามารถนำความรู้ที่ได้อมาใช้แกปัญหาอย่างมีเหตุผลในการจัดหลักสูตรจะต้องอาศัยพื้นฐานทางสังคมหลายด้าน ดังนั้นการสร้างหลักสูตรจึงต้องประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน การเรียนการสอนควรจะต้องก่อให้เกิดความคิดรวบยอดและใช้วิธีสอนแบบสืบสวน

ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคมศึกษาอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศ และในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยมีดังนี้

---

¹สุจิต เพ็ชรขอบ, "ผู้มีส่วนรวมในการสร้างหลักสูตร," ในประมวลบทความเกี่ยวกับหลักสูตรและการสอนระดับมัธยมศึกษา (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521), หน้า 21-23.

งานวิจัยภายในประเทศ

ในปี พ.ศ. 2514 ปราวณี หัตถ์ฉลาค¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเพื่อเปรียบเทียบลักษณะการจัดโปรแกรมดังกล่าวระหว่างโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัด และการดำเนินการสอนตามโปรแกรม วิธีสอน กิจกรรม การวัดผล ตลอดจนปัญหาและข้อเสนอแนะในการปรับปรุง ไปยังครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ รวม 30 แห่ง นำผลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการกระจายร้อยละ การทดสอบค่าไคสแควร์ และการทดสอบค่า (Z-test) แบบทางเดียวโดยนำเสนอในรูปตาราง ผลการวิจัยพบว่า โปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล หัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษา และครูสังคมศึกษาร่วมกันวางโปรแกรม แต่โรงเรียนราษฎร์ครูสังคมศึกษาร่วมกันวางโปรแกรมเท่านั้น ในการดำเนินงานเพื่อให้มีโปรแกรมการเรียนการสอนที่ดี โรงเรียนรัฐบาลได้จัดให้มีการนิเทศเกี่ยวกับวิธีการนำหลักสูตรมาใช้กับคณะครูก่อนเปิดภาคเรียน และการเตรียมอาคาร สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ความสะอาดความสะดวกสบายอื่น ๆ ตลอดจนสนับสนุนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มากกว่าโรงเรียนราษฎร์

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ปราวณี หัตถ์ฉลาค, "โปรแกรมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

อย่างไรก็ตาม การจัดดำเนินการดังกล่าวยังมีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

ในปี พ.ศ. 2515 ปราณี วิฑูรวานิชย์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการสอนศีลธรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนศีลธรรม 20 คน และนักเรียนอาชีวศึกษา 400 คน จากโรงเรียนอาชีวศึกษา 16 แห่งในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาได้โดยคิดเป็นร้อยละ และหาค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นแล้วนำเสนอในรูปตารางและความเรียง ผลการวิจัยพบว่า การเรียนการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูงยังขาดประสิทธิภาพมาก ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่ ครูยังใช้การสอนแบบบรรยายมากกว่าวิธีอื่นและใช้อุปกรณ์การสอนน้อย เพราะอุปกรณ์การสอนมีไม่เพียงพอ ครูจัดกิจกรรมประกอบการสอนน้อย และนักเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชานี้

ในปี พ.ศ. 2516 รัชณี สาคุนุรักษ์² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารโปรแกรม บทบาทของครู และปัญหาในการดำเนินการสอนตามโปรแกรมเกี่ยวกับวิธีสอน การใช้อุปกรณ์ การจัดกิจกรรม การติดตามผล และการวัดผล ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังหัวหน้าหมวดและอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาทุกท่านจำนวน 96 คนในวิทยาลัยครูทั้ง 7 แห่งในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลโดยคิดเป็นร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและนำเสนอในรูปตารางประกอบคำอธิบาย ผลการวิจัยพบว่าวิทยาลัยครูต่าง ๆ ทั้ง 7 แห่งมีการวางโปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาทุกภาคเรียน อาจารย์หัวหน้าหมวด

¹ปราณี วิฑูรวานิชย์, "การสอนศีลธรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง"

(วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515)

²รัชณี สาคุนุรักษ์, "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516)

และอาจารย์สังคมศึกษาทุกคนร่วมกันเตรียมโปรแกรม ครู อาจารย์ส่วนใหญ่ได้เตรียม
 การสอนอย่างดี มีการศึกษาหลักสูตร และรวบรวมเนื้อหาวิชาเพื่อเตรียมการสอนทั้งระยะ
 สั้น และระยะยาว มีปัญหาคือเอกสารทางวิชาการ ตลอดจนตำราสำหรับครูไม่เพียงพอ
 วิธีสอนที่ครูชอบที่สุด คือ การอธิบายประกอบการซักถาม และการค้นคว้าประกอบ
 เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น เช่น การอภิปรายหรือรายงาน วิทยาลัยต่าง ๆ มีกิจ
 กรรมที่ส่งเสริมการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นในรูป ของชุมนุมและชมรม
 โดยให้สอดคล้องกับสภาพของสังคม ในด้านการวัดผลนี้ส่วนใหญ่มีความมุ่งหมาย เพื่อวัด
 ประสิทธิภาพในการเรียนการสอนของนักศึกษาและครู แต่ครูอาจารย์สังคมศึกษา ก็ยังไม่
 แน่ใจว่าแบบทดสอบจะวัดผลได้ถูกต้องหรือไม่ อาจารย์สังคมศึกษาส่วนใหญ่ยังต้องการ
 ความช่วยเหลือในเรื่องเกี่ยวกับวิธีสอน ความรู้ในเนื้อหาวิชา ความรู้เกี่ยวกับแหล่งวิชา
 การ วิธีสร้าง และการใช้อุปกรณ์ และวิธีการวัดผล

ในปีเดียวกันนี้ คำรี เกิดเกตุ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการสอนวิชา
 ภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เขตภาคการศึกษา 1" เพื่อศึกษาปัญหาโดยทั่ว ๆ ไป
 เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเขตการศึกษา 1 และ
 เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษา
 ตอนต้นให้ดีขึ้น ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังผู้บริหาร 10 คน ครูสอนวิชาภูมิศาสตร์
 34 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 500 คน ในโรงเรียนประจำจังหวัดทั้งชาย
 และหญิง ในเขตการศึกษา 1 จำนวน 10 โรงเรียน วัตถุประสงค์โดยหาคำตอบแล้ว
 นำเสนอในรูปตารางประกอบคำอธิบายผลของการวิจัยพบว่า

1. ผู้บริหาร ร้อยละ 60 มีความเห็นว่า ครูสอนวิชาภูมิศาสตร์มีความรู้ไม่กว้าง
 ขวางพอในเนื้อหาวิชา ไม่ค่อยเสาะแสวงหาหรือสะสมอุปกรณ์วิชาภูมิศาสตร์

¹ คำรี เกิดเกตุ, "ปัญหาการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเขต
 ภาคการศึกษา 1" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516)

2. ครอบงำ 25 ในจำนวนครูทั้งหมดที่ไม่ชอบสอนวิชาภูมิศาสตร์ให้เหตุผลว่าไม่ชอบสอนวิชานี้ เพราะไม่ได้รับการฝึกฝนเกี่ยวกับการสอนวิชาภูมิศาสตร์

3. ปัญหาการสอนวิชาภูมิศาสตร์ ที่ครูภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ประสบอยู่ คือ ไม่มีแหล่งค้นคว้า ขาดเทคนิคการสอนที่ดี และมีปัญหาในการวัดผล ครูภูมิศาสตร์จึงต้องการความช่วยเหลือทั้งในค่านเนื้อหาวิชาการ วิธีการสอน การสร้างและการใช้อุปกรณ์

4. นักเรียนร้อยละ 4.85 เห็นว่าครูภูมิศาสตร์บางคนมีความรู้ไม่เพียงพอที่จะให้นักเรียน

ในปี พ.ศ. 2517 ปรียานุช ลากเจริญ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย" เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสำรวจปัญหาที่ครูและนักเรียนประสบตลอดจนข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน การเรียนการสอน วิชาหน้าที่พลเมืองในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนด ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอนวิชาหน้าที่พลเมืองชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 25 คน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในโรงเรียนประจำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 15 แห่ง จำนวน 300 คน ได้รับแบบสอบถามคืนมา 325 ชุดวิเคราะห์ข้อมูลโดยคิดเป็นร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอในรูปตารางประกอบคำอธิบาย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ วิธีสอนที่ครูใช้น้อยที่สุด คือบรรยาย การอธิบายประกอบ การวัดผลการค้นคว้าประกอบ การเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และฝึกแก้ปัญหาโดยการอภิปรายนอกจากนี้ครูได้แนะนำให้นักเรียนติดตามข่าวประจำวันจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ และเอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ปัญหาสำคัญของครู คือ โรงเรียนไม่สามารถจัดแหล่งค้นคว้า หนังสืออ่านประกอบ เอกสารทางวิชาการ และอุปกรณ์ประกอบการสอนให้กับครูและนักเรียนได้เพียงพอ

¹ปรียานุช ลากเจริญ, "การเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)

ขณะที่นักเรียนประสบปัญหาเนื้อหาวิชาไม่น่าสนใจ ครูและนักเรียนทราบว่าการจัดกิจกรรมช่วยให้มีประสบการณ์กว้างขวาง แต่ครูมีปัญหากับงบประมาณในการใช้จ่าย จึงไม่อาจจัดกิจกรรมได้ตามที่ต้องการ ในด้านการวัดผลครูส่วนใหญ่มีความมุ่งหมาย เพื่อวัดประสิทธิภาพในการเรียนของนักเรียน ครูให้ข้อเสนอแนะว่าผู้บริหาร ควรจะเพิ่มงบประมาณเวลาอุปกรณ์การสอน และหนังสือสำหรับสอนวิชาหน้าที่พลเมืองให้มากขึ้น ส่วนนักเรียนเสนอแนะว่าอุปกรณ์การสอน และหนังสือวิชาหน้าที่พลเมืองควรให้ทันสมัยเสมอ

ในปีเดียวกัน พรเลขา ศุลารักษ์¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนวิชาศีลธรรมในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา" โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ที่อาจารย์และนักศึกษาในวิทยาลัยครูประสบอยู่ตลอดจนความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของอาจารย์และนักศึกษา เกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์ผู้สอนวิชาศีลธรรมทุกคนในวิทยาลัยครู 10 แห่ง รวม 23 คน และส่งแบบสอบถามไปยังนักศึกษาระดับชั้นประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาในวิทยาลัยครูแห่งเดียวกัน จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยคิดเป็นร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและนำเสนอในรูปตารางประกอบคำอธิบาย ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. อาจารย์และนักศึกษา ชอบสอนและชอบเรียนวิชาศีลธรรม โดยเห็นว่าเป็นประโยชน์ ในการช่วยพัฒนาจิตใจของเยาวชน และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน
2. วิธีสอนอาจารย์ส่วนใหญ่ ยังใช้วิธีการบรรยาย และการอภิปรายประกอบวิธีสอนแบบให้แก้ปัญหา และวิธีสอนแบบสืบสวนมีใช้น้อยมาก
3. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมเสริมหลักสูตรมีไม่มากนัก เนื่องจากเวลา และอุปกรณ์การสอนตลอดจนแหล่งความรู้ไม่อำนวยให้

¹พรเลขา ศุลารักษ์, "การสอนวิชาศีลธรรมในระดับประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)

4. อาจารย์ไม่ค่อยใช้อุปกรณ์การสอนโดยให้เหตุผลว่าหายาก และวิทยาลัยมีอุปกรณ์การสอนไม่พอเพียง

5. อาจารย์ส่วนใหญ่ใช้การวัดผลด้วยข้อสอบแบบปรนัย และบรรยายรวมกัน ไม่ได้ประเมินผลพฤติกรรมของนักศึกษาโดยสม่ำเสมอ

6. นักศึกษายังมีตำราเรียนที่ไม่แน่นอน ส่วนใหญ่ใช้ตำราเรียน ที่แต่ละวิทยาลัยจัดทำขึ้น และหนังสือประกอบการเรียนการสอน เกี่ยวกับศีลธรรมในท้องสมุคยังมีไม่มากพอที่จะให้การบริการแก่อาจารย์ และนักศึกษาได้ทั่วถึง

7. นักศึกษาส่วนใหญ่ ต้องการอาจารย์ที่มีวิธีสอนดี บุคลิกลักษณะดี มีความเป็นมิตร และเมตตาคุณานักศึกษา

8. ปัญหา และอุปสรรคสำคัญในการเรียนการสอน วิชาศีลธรรมเรียงตามความสำคัญ ได้แก่ อาจารย์ขาดเทคนิคการสอนที่ดี วิทยาลัยขาดแหล่งอุปกรณ์ และแหล่งค้นคว้าหาความรู้ เนื้อหา หลักสูตร และกำหนดเวลาเรียนไม่เหมาะสม นักศึกษาบางส่วนยังมีทัศนคติไม่ค้ำต่อวิชานี้

ในปี พ.ศ. 2517 ประสิทธิ์ ทาคินิจ¹ ได้วิจัยเรื่อง "สถานภาพและบทบาทของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ และบทบาทของครู ตลอดจนปัญหาการเรียนการสอนของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 100 คน ในโรงเรียนรัฐบาล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 32 โรงเรียน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์โดยหาค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษาส่วนมากมีวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี และสอนวิชาสังคมศึกษามาแล้วประมาณ 4 ปี ครูส่วนมากยังใช้การอธิบายตามเนื้อหาในแบบเรียน นักเรียนมีโอกาสดูแลความคิดเห็นบ้างเป็นครั้งคราว ครูส่วนใหญ่ใช้ประมวลการสอนของกระทรวงศึกษาธิการ ครูใช้เวลาว่างหาความรู้เพิ่มเติมในห้องสมุด

¹ประสิทธิ์ ทาคินิจ, "สถานภาพและบทบาทของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517)

ในบางครั้งก็ทำงานร่วมกับหัวหน้าสายวิชาสังคมศึกษา และบางครั้งครูสังคมศึกษายังช่วย
 เหลืองงานของชุมชนด้วย และมีข้อเสนอแนะว่าครูสังคมศึกษาควรปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ
 กระทรวงศึกษาธิการ เขตการศึกษา ศึกษาธิการจังหวัด ควรจะได้จัดสวัสดิการให้ความ
 ช่วยเหลือทางวิชาการจัดสัมมนาการสอนวิชาสังคมศึกษาให้ครูบ้างตามความเหมาะสม และ
 แผลงกันคว่ำ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เพียงพอ คำนหลักสูตรและแบบเรียนควรปรับปรุง
 ให้ทันกับเหตุการณ์อยู่เสมอ

ในปี พ.ศ. 2518 วิรากร ผดุงชีวิต¹ ได้ทำการศึกษาเรื่อง "ปัญหาการเรียน
 และการสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนผู้ใหญ่" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการเรียนการสอน
 สังคมศึกษาในโรงเรียนผู้ใหญ่ระดับ 5 ในกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นเอง
 แล้วส่งแบบสอบถามนี้ไปยังครูสอนสังคมศึกษา 30 คนและนักศึกษามหาวิทยาลัย 280 คน ของ
 โรงเรียนผู้ใหญ่ ระดับ 5 จำนวน 10 โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับรวม
 มาได้โดยคำนวณหาค่ามัธยฐานเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทำรอยละแฉวนำเสนอ
 ในรูปตารางและบทความผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครูส่วนใหญ่ยังมีความสนใจในวิธีการจัดการ
 ศึกษา หลักสูตร และการวัดผลของโรงเรียนผู้ใหญ่ระดับ 5 ครูส่วนใหญ่เห็นว่าหลักสูตรสังคม
 ศึกษานั้นเนื้อหาวิชามากเกินไป หลักสูตรแต่ละระดับชั้น ซ้ำซ้อนกันส่วนประมวลการสอน
 เนื้อหาล้าสมัย เขียนคลุมเคลือและย้อมากเกินไป ครูและนักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าหนังสือ
 แบบเรียนล้าสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ครูส่วนใหญ่ไม่ใช้เทคนิคการสอนสังคมศึกษาแผนใหม่
 เนื่องจากเนื้อหาวิชาสังคมศึกษามากเกินไป จึงไม่มีเวลาจัดกิจกรรมประกอบการเรียนการ
 สอน ครูและนักศึกษามหาวิทยาลัยเห็นว่าอุปกรณ์การสอนที่มีอยู่ล้าสมัยและไม่เพียงพอกับความ
 ต้องการครูและนักศึกษามหาวิทยาลัย ชอบวิธีการวัดผลโดยใช้ทั้งข้อสอบแบบอัตนัยและปรนัยปนกัน

¹วิรากร ผดุงชีวิต, "ปัญหาการเรียนและการสอน สังคมศึกษาในโรงเรียน
 ผู้ใหญ่" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย, 2518)

ครูส่วนใหญ่ได้เสนอแนะให้ปรับปรุงหลักสูตร ประมวลการสอนและหนังสือแบบเรียนให้มีคุณภาพ จัดหาอุปกรณ์การสอนสังคมศึกษาในโรงเรียนให้เพียงพอ

ในปีเดียวกัน จาร์ส น้อยแสงศรี¹ ได้วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคการศึกษาที่เก่า" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อวิชาสังคมศึกษาในค่านหลักสูตรวิธีการสอนของครู ประโยชน์และข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการเรียนการสอน โดยส่งแบบสอบถามนักเรียนชาย 200 คน นักเรียนหญิง 200 คน ทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่ามัธยฐานและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำเสนอในรูปตารางและความเรียงผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าการสอนของหลักสูตรสังคมศึกษาส่วนมากน่าสนใจมาก และควรเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการเมือง การปกครองปัญหาการเมือง และบทบาทของนักเรียนเกี่ยวกับการเมืองเป็นต้น สำหรับวิธีการสอน นักเรียนชอบวิธีที่ครูขยายความรู้เพิ่มเติมเนื้อหาในบทเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันมามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับบทเรียน ใช้สื่อประกอบการสอนจัดทัศนศึกษาและเชิญวิทยากรมาบรรยาย นักเรียนไม่ชอบวิธีการที่ครูสอนแบบอธิบายและแสดงความคิดแต่ผู้เดียว ครูบรรยายตามแบบเรียน และอ่านบทเรียนแล้วให้นักเรียนดูตาม นักเรียนส่วนใหญ่เสนอแนะว่าการสอนของครูควรให้มีอุปกรณ์ประกอบการสอนทุกครั้ง ควรปรับปรุงวิธีการสอนให้ใหม่อยู่เสมอ และควรมีวัดและประเมินผลทางการสอนเพื่อสามารถฝึกฝนนักเรียนให้ฝึกทักษะอย่างมีประสิทธิภาพ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ของวิชาในหมวดสังคมศึกษาในชีวิตประจำวันนักเรียนมีความคิดเห็นว่า วิชาหน้าที่พลเมืองมีประโยชน์มากที่สุด เพราะสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ รองลงมาคือ วิชาภูมิศาสตร์และวิชาประวัติศาสตร์ส่วนวิชาศีลธรรม มีประโยชน์น้อยที่สุด

¹จาร์ส น้อยแสงศรี, "ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคการศึกษาที่เก่า" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518)

ในปีเดียวกัน จีรวรรณ สร้อยน้ำ¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนอาชีวศึกษา" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองที่นักเรียนได้รับจากการเรียนในโรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองกับเพศ และการแสดงออกเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน วิธีสอนสังคมศึกษาที่ครูใช้ปลูกฝังและพัฒนา มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีสอนของครูกับมโนทัศน์ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และเพื่อหาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการสอนสังคมศึกษาที่จะพัฒนา มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองแก่นักเรียน ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนชายหญิงอย่างละ 200 คนที่ศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนชายและโรงเรียนหญิงประเภทละ 3 โรงเรียน และโรงเรียนสหศึกษา 2 โรงเรียน และครูผู้สอน 13 คนในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาอัตราร้อยละ ทดสอบค่าไคสแควร์ และวิเคราะห์ ความแปรปรวนแบบทางเดียว กับเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนมโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองระหว่างโรงเรียนด้วยวิธีของคันทันแบบสอบถามนักเรียนได้วิเคราะห์หาอัตราร้อยละ และทดสอบค่าไคสแควร์ส่วนแบบสอบถามครูได้คำนวณหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ของวิธีการสอนของครู ผลการวิจัยพบว่า

นักเรียนส่วนใหญ่มีมโนทัศน์เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีมโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมือง ถูกต้องดี 7 และ 6 เรื่องตามลำดับ มีมโนทัศน์ที่กล่าวถูกต้องน้อย 3 และ 6 เรื่องตามลำดับ

มโนทัศน์เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยและมีมโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน การตอบถูกหรือผิดสัมพันธ์กับเพศของนักเรียน

¹จีรวรรณ สร้อยน้ำ, "มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนอาชีวศึกษา" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518)

นักเรียนชายมีมโนทัศน์เกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยและมีมโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองถูกต้องคือ 6 และ 3 เรื่องตามลำดับ และถูกต้องน้อย 4 และ 8 เรื่องตามลำดับ นักเรียนหญิงมีมโนทัศน์ดังกล่าวถูกต้องคือ 8 และ 7 เรื่องตามลำดับ และถูกต้องน้อย 3 และ 6 เรื่องตามลำดับ

การแสดงผลของนักเรียนในการคิดตามข่าว การฟังการอภิปราย การชมนิทรรศการ ความเห็นเกี่ยวกับนิทรรศการที่ชม และกิจกรรมที่นักเรียนเคยเข้าร่วม นักเรียนส่วนใหญ่สนใจกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมืองแทบทุกประเภท การแสดงผลเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองขึ้นอยู่กับเพศของนักเรียน

วิธีสอนที่ครูใช้ปลูกฝังและพัฒนา มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ การสอนแบบบรรยาย การใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน การอภิปราย แสดงความคิดเห็น สอนโดยการตั้งคำถาม สอนตามแบบเรียนให้นักเรียนค้นคว้าความรู้ ใช้วิธีแก้ปัญหา ฝึกทักษะการมีส่วนร่วม การแสดงบทบาท การสร้างสถานการณ์จำลองการใช้วิทยากร และการใช้อุปกรณ์การสอน

ในปี พ.ศ. 2521 วารีย์ แสนสุข¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษา" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีสอนของครู เพศของนักเรียนกับมโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย และแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป กับความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนอาชีวศึกษาระดับปวช. จำนวน 320 คน และครูสอนวิชาสังคมศึกษาจำนวน 13 คน จากโรงเรียนรัฐบาล 4 โรงเรียน โรงเรียนราษฎร์ 4 โรงเรียนในกรุงเทพมหานคร วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ทดสอบค่าไคสแควร์ วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว นำเสนอในรูปแบบตาราง ผลการวิจัยพบว่า

¹วารีย์ แสนสุข, "มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษา" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาคศึกษามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521)

นักเรียนส่วนใหญ่มีมีโน้ตที่ถูกต้องคือ 3 เรื่อง ถูกต่องน้อย 1 เรื่อง และเพศมีความสัมพันธ์กับความเป็นพลเมืองคือนักเรียน โดยเฉลี่ยนักเรียนหญิงมีมีโน้ตที่สนใจความเป็นพลเมืองถูกต้องมากกว่านักเรียนชาย และวิธีสอนที่ครูใช้มากที่สุด เป็นอันดับหนึ่ง คือแบบบรรยาย รองลงมาคือการสอนโดยให้อภิปรายแสดงความคิดเห็น การใช้ข่าวและเหตุการณ์ประจำวัน สอนตามแบบเรียน สอนโดยการตั้งปัญหาให้คนหาความรู้ ผูกทักษะการรวมโดยวิธีแก้ ปัญหา การแสดงบทบาทการสร้างสถานการณ์จำลองตามลำดับ และวิธีสอนที่ใช้น้อยที่สุด คือ การใช้อุปกรณ์การสอนและการใช้วิทยากร

ในปี พ.ศ. 2522 พรรณเพ็ญ ทนกล้า¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการวัดและประเมินผลความรู้ เรื่องระเบียบการวัดผล การสร้างข้อสอบ วิธีดำเนินการตัดสินและการตัดสินผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของครูสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูสังคมศึกษา จำนวน 208 คนในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 45 แห่งวิเคราะห์ข้อมูลโดยคิดเป็นร้อยละ หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำอธิบาย ผลการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษามีความเห็นใกล้เคียงกันว่า สิ่งที่เป็นปัญหาส่วนใหญ่ของการปฏิบัติที่อยู่ในระดับปลานกลางได้แก่เรื่องต่อไปนี้ คือ

1. สภาพการวัดและประเมินผล ได้แก่การวัดผลทุกครั้ง หลังจากจบบทเรียนชนิดข้อสอบแบบอัตนัย แบบอัตนัยและปรนัยปนกัน การตอบคำถามปากเปล่า การอภิปราย แสดงความคิดเห็น การค้นคว้าเขียนรายงาน การวัดผลแบบการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การนำไปใช้และการประเมินค่า

2. ระเบียบวัดผล ได้แก่การสอนซ่อมเสริมในระหว่างภาคเรียน

---

¹พรรณเพ็ญ ทนกล้า, "ปัญหาการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522)

โรงเรียนประเมินผลการเรียนเองด้วยความเห็นชอบของกลุ่มโรงเรียน นักเรียนสอบแก้ตัววิชาเลือกแล้วไม่ผ่าน โรงเรียนอาจพิจารณาให้เลือกเรียนวิชาอื่นแทนได้และเกณฑ์การให้ระดับคะแนนอยู่ในดุลพินิจของกลุ่มโรงเรียน

3. การสร้างข้อสอบได้แก่ข้อสอบที่วัดพฤติกรรมชั้นสูงกว่าความรู้ ความจำ สร้างยาก ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างตารางวิเคราะห์หลักสูตรสำคัญ และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการสร้างข้อสอบ ความชำนาญในการสร้างข้อสอบชนิดต่าง ๆ เวลาในการสร้างข้อสอบจำกัด มีปัญหาในการเลือกใช้ถ้อยคำในแบบทดสอบให้รัดกุมชัดเจน มีปัญหาในการเขียนตัวเลือกให้เป็นไปได้ มีปัญหาในการเลือกใช้นิพจน์ข้อสอบให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องและพฤติกรรมที่ต้องการวัด และการสร้างข้อสอบให้ครอบคลุมเนื้อหาวิชา

4. วิธีดำเนินการวัดผล ได้แก่การสังเกตพฤติกรรมเด็กขณะสอน

5. การตัดสินผลการเรียน ได้แก่การซักค้อมือ และอุปกรณ์ในการตัดสินผลเกณฑ์ในการตัดสินผลของครูแต่ละคนแตกต่างกัน การตัดสินผลโดยใช้เกณฑ์มาตรฐานเป็นหลัก (อิงเกณฑ์) และการตัดสินผลโดยถือความสามารถ ของเด็กนักเรียนในกลุ่มเป็นหลัก (อิงกลุ่ม)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานวิจัยในต่างประเทศ

ในปี ค.ศ. 1972 ภัยโญ บัวทอง¹ (Pinyo Buathong) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "A Proposed Social Studies Program for Secondary Schools in Thailand" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอโปรแกรมการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษาแนวใหม่สำหรับ ประเทศไทย โดยทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและ สหรัฐอเมริกา ให้นักเรียนในประเทศไทยจำนวน 113 คน กรอกแบบสอบถาม พร้อมทั้ง ได้สัมภาษณ์หัวหน้าหมวดวิชาสังคมศึกษา และอาจารย์ผู้สอนวิชานี้ในระดับมัธยมศึกษา ซึ่ง อธิบัตินักเรียนเป็นผู้แนะนำจำนวน 24 คน ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. นักเรียนมัธยมศึกษาส่วนใหญ่ เห็นว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่น่าสนใจและ ไม่ต้องการให้ตัดออกจากหลักสูตร
2. วิชาภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์เป็นวิชาหลักของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย
3. เนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในหลักสูตรมีมากเกินไป ซ้ำซ้อนไม่น่าสนใจ และมุ่ง ใหญ่เรียน, เรียนแบบท่องจำ การจัดลำดับเนื้อเรื่อง และการรวมกลุ่มเนื้อหาเป็น ไปอย่างไม่เหมาะสม
4. เนื้อหาของการเรียนเกี่ยวกับค่านิยม มีลักษณะที่ได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนแล้ว
5. เหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ชาวเคลื่อนไหวของโลก ปัญหาของประเทศ และ การศึกษาเปรียบเทียบในวิชาที่เกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ และศาสนาไม่โดดเด่น อย่างเพียงพอ
6. นักเรียนสนใจที่จะได้รับความรู้ที่เป็นปัจจุบัน เรียนควยการปฏิบัติและการ เปรียบเทียบ
7. เนื้อหาวิชาที่นักเรียนสนใจ และต้องการเรียนมากที่สุดคือวิถีการดำเนินชีวิต ของมนุษย์ในส่วนอื่น ๆ ของโลก

¹ Pinyo Buathong, "A Proposed Social Studies Program for Secondary Schools in Thailand," Dissertation Abstracts International 33(May 1973), : 6050-A-6051-A.

8. นักเรียนมัธยมศึกษาต้องการที่จะมีส่วนร่วมในบทเรียน หัวหน้าแผนกใน กรมกองและครูสังคมศึกษาก็เห็นควยในการจัดให้นักเรียนชายและหญิงได้มีส่วนร่วม ในบทเรียนนั้น

สรุปจากผลที่ได้จากการศึกษา ผู้วิจัย เสนอแนะ การจัดโปรแกรมสังคมศึกษา ดังนี้

1. การเรียนด้านทฤษฎี ความต้องการของสังคม และส่วนบุคคลควรจะได้บรรจุ ไว้ในขอบข่ายของโปรแกรมนี้ โดยจัดลำดับและรวมกลุ่มกันขึ้นเป็นโปรแกรม
2. ควรจัดเนื้อหาส่วนมากในรูปของวิชาสังคมศาสตร์ มากกว่าที่จัดเป็นวิชา ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์
3. เนื้อหาควรให้สัมพันธ์กัน และเจาะลึก
4. เนื้อหาส่วนมากควรเป็นเรื่องเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก ชาวเคลื่อนไหวและ ปัญหาของประเทศไทย
5. ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนชายหญิงได้ศึกษาในรูปของการเปรียบเทียบ และเข้าไปมีส่วนร่วมในบทเรียนให้มากขึ้น

ในปี ค.ศ. 1974 ชาร์ล เอ ทอมป์สัน จูเนียร์¹ (Charles A. Thompson, Jr) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Secondary Social Studies Method Instruction in the United States, and Its Relationship to the New Social Studies." โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันผลกระทบของสังคมศึกษาแนวใหม่ในการเตรียมครูสังคมศึกษาระดับ

---

¹Charles A. Thompson, Jr, "Secondary Social Studies Method Instruction in the United States, and Its Relationship to the New Social Studies," Dissertation Abstracts International 34(June 1974),:7632-A.

มัธยมศึกษาในวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกา และมุ่งศึกษาคำความรู้พื้นฐานทางคานวิชาการ และวิชาชีพของอาจารย์ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษา และเจตคติของอาจารย์เหล่านี้ต่อการสอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาใช้กับอาจารย์ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 500 คน สุ่มจากวิทยาลัยทุกประเภททั้งของรัฐและเอกชนที่สอนระดับปริญญาตรี และมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่สอนถึงระดับปริญญาเอกทางการศึกษา ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. อาจารย์ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาส่วนใหญ่ เคยมีประสบการณ์ในการสอนระดับมัธยมศึกษามาก่อน อาจารย์จำนวน 44% มีวุฒิทางวิชาการที่ไม่ใช่คานการศึกษา แต่ส่วนใหญ่ (53.6%) เคยได้รับการฝึกฝน การใช้เนื้อหาและวิธีการต่าง ๆ จากโครงการอบรมทางสังคมศึกษาแนวใหม่มาแล้วอย่างน้อยหนึ่งโครงการ

2. อาจารย์กลุ่มใหญ่เลือกสอนวิชาสังคมศึกษา เพราะพอใจในขบวนการและโครงสร้างของวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่เป็นหลักในการสอนวิชาสังคมศึกษา และเชื่อว่าการมีห้องปฏิบัติการทางหลักสูตรสังคมศึกษาจะเป็นประโยชน์ในการสอนมาก อาจารย์ส่วนมากพบอุปสรรคในการใช้วัสดุการสอน เนื่องจากงบประมาณน้อย อาจารย์ส่วนใหญ่ได้ปรับปรุงลักษณะวิชาที่สอนให้เป็นแบบสังคมศึกษาแนวใหม่ ทั้งเนื้อหา วิธีการเรียน มีเพียงส่วนน้อยที่รายงานว่าไม่มีเอกสารประกอบวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่สำหรับสอนนักเรียน ผู้วิจัยสรุปว่า ความสอดคล้องระหว่างวิธีสอนสังคมศึกษาที่ปฏิบัติอยู่แล้วกับวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ ยังคงอยู่ในระดับทฤษฎีเท่านั้น ส่วนปรัชาการการศึกษาของคิวอ์ ซึ่งยึดหลักประสบการณ์เป็นพื้นฐาน กำลังจะเป็นที่นิยมมากขึ้น ผู้สอนวิชาวิธีสอนสังคมศึกษาในวิทยาลัยเอกชน ต้องการปรับปรุง ในวิชาวิธีสอนของตนอย่างยิ่ง อาจารย์ผู้สอนวิธีสอนประสบความยากลำบากในการแสวงหาวัสดุประกอบโครงการหลักสูตร และมีความสับสนเมื่อพิจารณาเจตคติต่อวิชาสังคมศึกษา ระหว่างอาจารย์ที่มีวุฒิทางการศึกษากับอาจารย์ที่มีวุฒิทางสังคมศาสตร์ และประวัติศาสตร์

ในปี ค.ศ. 1979 คอร์ดเวล เมอริท สเวนกาลิส¹ (Cordell Meredith Svengalis) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Implications of Futures Education for Secondary School Social Studies" โดยมีจุดประสงค์เพื่อกำหนดพื้นฐานสำหรับพิจารณาการศึกษา อนาคตให้เป็นระบบ ระเบียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำไปใช้สอนวิชาสังคมศึกษา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การวิจัยนี้ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อแนะนำหรือสร้างโปรแกรมที่สองคล้องกับมาตรฐานใดมาตรฐานหนึ่ง แต่เพื่อที่จะจำแนกองค์ประกอบที่เห็นว่าสำคัญในแง่ของทฤษฎี และเพื่อที่จะพิจารณาความเข้ากันได้ของการศึกษาอนาคตกับวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา ผู้วิจัยได้ขอตัวอย่างลักษณะรายวิชาของวิชาที่สอน และหลักสูตรจากครูมากกว่า 200 คน คัดเลือกเอกสารที่สมบูรณ์ที่สุด 25 ชุด จากจำนวน 57 ชุด เพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยสร้างเกณฑ์วิเคราะห์ ที่ประกอบด้วยแบบสำรวจ 26 ข้อ ผลการวิจัยพบว่าลักษณะวิชาที่ปรากฏมากที่สุดคือ การเน้นทักษะและความสามารถพื้นฐาน การเน้นการศึกษาเกี่ยวกับแนวโน้มของโลก การเน้นมองการศึกษาในอนาคตว่าเป็นการศึกษาเพื่อหาทางเลือก การเน้นการมองแนวโน้มของโลกว่าเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กัน และความเป็นอิสระ ส่วนลักษณะของวิชาที่ปรากฏน้อยคือ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการเรียนรู้ เพื่อที่จะปรับปรุงให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงวิธีการคิดเกี่ยวกับอนาคต ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในอนาคต ลักษณะที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ การพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตำนานและอนาคต ความเข้าใจของนักอนาคตนิยมและวิธีการที่เข้าศึกษาในอนาคต ความสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ในการตรวจสอบวิธีการเรียนการสอนสังคมศึกษาคือ การถ่ายทอดความเป็นพลเมืองดี วิธีการทางสังคมศาสตร์ และวิธีการแบบสืบสวน ปรากฏว่าการศึกษานาคตมีแนวโน้มสอดคล้องกับวิธีการแบบสืบสวน ซึ่งสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

---

¹ Cordell Meredith Svengalis, "The Implications of Futures Education for Secondary School Social Studies," Dissertation Abstracts International 39(February 1979), : 4860A-4861A.

ของสังคม ปรับปรุงหลักสูตรให้ดีขึ้น หลักสูตรที่ดีจะต้องมีเนื้อหาวิชาที่นำไปสู่การเข้าใจสังคมปัจจุบัน และวิธีที่หลักสูตรสังคมศึกษาจะบูรณาการเข้ากับวิชาอื่น ๆ แนะนำวิธีการใหม่ ๆ ในการสืบสวน และหาทัศนะใหม่ ๆ ในการทบทวนข้อโต้แย้ง

ในปี ค.ศ. 1981 แซมมวล คีมอห์ ซอลลา-บาว¹ (Samuel Kemoh Salla-Bao) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Cultural Aspects of Curriculum Development a Rationale for Social Studies Curriculum Development in Sierra Leone" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนประถมและมัธยมในเซียร์รา เลโอน นำผลที่ได้จากการศึกษามาปรับปรุงและหาเหตุผลในการนำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่มาใช้ในเซียร์รา เลโอน ในการประเมินผลโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา ผู้วิจัยศึกษาโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่มีอยู่แล้ว เริ่มด้วยการวิเคราะห์โปรแกรม "Man: A Course of Study" ใช้ตัวย่อว่า MACOS (MACOS หมายถึงโปรแกรมวิชาสังคมศึกษาที่ เจอโรม บรูเนอร์ และคณะได้จัดทำขึ้นที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด) ซึ่งโรงเรียนมัธยมศึกษาในเซียร์รา เลโอน ได้นำมาใช้ในปี ค.ศ. 1973 ในการวิเคราะห์โปรแกรมนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาในเซียร์รา เลโอน นำโปรแกรมวิชาสังคมศึกษามาใช้อย่างไร ผลที่ได้เป็นอย่างไร ปรากฏว่าโปรแกรม MACOS ไม่ได้ผล นักเรียนครู และผู้ปกครองไม่ยอมรับโปรแกรมนี้ เนื่องจากว่าโปรแกรม MACOS ขัดกับความเชื่อและพื้นฐานทางวัฒนธรรมของเซียร์รา เลโอน โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ควรมีพื้นฐานมาจากประวัติศาสตร์ ปรัชญา โครงสร้างของสังคม วัฒนธรรม วรรณคดี เศรษฐกิจ และค่านิยมของเซียร์รา เลโอน เพื่อให้ผลการวิจัยมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ศึกษาพัฒนา

---

¹ Samuel Kemoh Salla-Bao, "Cultural Aspects of Curriculum Development a Rationale for Social Studies Curriculum Development in Sierra Leone," Dissertation Abstracts International 41(June 1981),: 4966-A.

การของหลักสูตรในเชียรา เลโอน และแอฟริกาตะวันตก เอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งสรุปผลดังนี้ ในการพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องมีพื้นฐานมาจากชุมชนเป็นสิ่งแรก อุดมการณ์ของประชาชน ในชุมชนจะสะท้อนให้เห็นสภาพการนับถือศาสนา ปรัชญา เศรษฐกิจ อุดมการณ์ทางการเมือง การศึกษา วรรณคดีและประวัติศาสตร์ สิ่งที่สำคัญในการกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร วิชาสังคมศึกษา ได้แก่

ก. การศึกษาถึงมนุษยชาติของชาวแอฟริกัน วิชาสังคมศึกษาจะต้องช่วยให้เด็ก เข้าใจประสบการณ์ของเขาในชุมชน และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ข. การศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี ให้เด็กเข้าใจสภาพสังคมของเขา และมีส่วนร่วมที่จะสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น

ค. การศึกษาค่านพหุศึกษา ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และมีมโนทัศน์ในการ ศึกษา และสามารถไข่มโนทัศน์เพื่อการศึกษา และสังคมศาสตร์

ผู้วิจัยได้สรุปว่า

1. การเลือกเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาควรคำนึงถึงความต้องการของเด็ก สังคม และวัฒนธรรมร่วมสมัยของเชียรา เลโอน
2. นำสิ่งแวดล้อมในสังคมมาจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้
3. การวิเคราะห์เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของประชาชน ศึกษาได้จากนิยายพื้นเมือง และการศึกษาค่านวัฒนธรรม
4. การดำเนินงานของโรงเรียน การสอนของครูจะต้องสัมพันธ์กับชุมชน และนำทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอน

ในปีเดียวกัน มิทเชล ซิดเนย์ อิทซโก¹ (Mitchell Sidney Itzko) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of Selected Beliefs and Attitudes of Secondary Social Studies Teachers Concerning Teaching and Curriculum Practices" โดยมีจุดประสงค์เพื่อ

1. กำหนดเจตคติ และความเชื่อของครูสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย เกี่ยวกับหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน
2. เพื่อสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตประจำวันกับเจตคติ ความเชื่อของครู เกี่ยวกับหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน
3. เปรียบเทียบความเชื่อ และเจตคติของครูทั้งรูปแบบความเชื่อที่นักการศึกษาทางสังคมศาสตร์ได้กำหนดไว้

ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังครูสังคมศึกษาจำนวน 200 คน จากโรงเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของรัฐบาล 20 โรงเรียน ปีการศึกษา 1978-1979 ในเมืองคิลลาแวร์ รัฐเพนซิลวาเนีย เพื่อกำหนดความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญของค่าเฉลี่ยระหว่างชั้นของความสำคัญ (โครงสร้างของ วินัย, ความกังวลของนักศึกษา, การตัดสินใจทางสังคม) และส่วนประกอบต่าง ๆ (เป้าหมาย, และหลักการ เนื้อหาของวิชา, บทบาทของครูและนักเรียน) โดยใช้การทดสอบความแปรปรวนแบบสององค์ประกอบ เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงในการตอบสนองตามคุณลักษณะ 7 ประการ การใช้ลำดับของการวิเคราะห์โดยรวมการทดสอบ

¹Mitchell Sidney Itzko, "A Study of Selected Beliefs and Attitudes of Secondary Social Studies Teachers Concerning Teaching and Curriculum Practices." Dissertation Abstracts International 42(August 1981), :650-A.

ความแปรปรวนแบบมีองค์ประกอบเดียว การทดสอบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ(HSD) และการทดสอบแบบถดถอยพหุคูณ เพื่ออธิบายแบบของความเชื่อและทัศนคติของครู ส่วนประกอบหลักของการวิเคราะห์ประกอบด้วยการหมุนเวียนกระจายอย่างมากและนำมาใช้เป็นแบบของแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า อายุและพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาของครูมีผลต่อการจัดหลักสูตรสังคมศึกษา แต่ไม่สามารถที่จะเปรียบเทียบความเชื่อและเจตคติของครูกับรูปแบบความเชื่อที่นักการศึกษาทางสังคมศึกษาได้กำหนดไว้ อายุของครูมีผลต่อความพอใจ หรือไม่พอใจต่อหลักสูตรสังคมศึกษา เนื่องจากนวัตกรรมใหม่ ๆ ทำให้เจตคติของครูไม่มีผลต่อการปรับปรุงหลักสูตรเพื่อที่จะปรับปรุงกลุ่มครูผู้สอนสังคมศึกษา นักการศึกษาควรจะวางโปรแกรมสังคมศึกษา โดยการยอมรับความคิดเห็นทั้งครูเก่า และครูใหม่เพื่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างประสบการณ์ ความรู้ ทั้งของครูเก่าและครูใหม่

สรุปผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ ผู้วิจัยได้รวบรวมเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษามีผู้วิจัยทั้งในโรงเรียนสามัญ อาชีวศึกษา และวิทยาลัยครู พอสรุปได้ดังนี้ ในด้านเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนสามัญและอาชีวศึกษามีลักษณะคล้ายกันคือ เนื้อหาวิชาที่มีมากเกินไปจึงควรปรับปรุงหลักสูตรในค่านิยมสอน การจัดอุปกรณ์ การวัดและการประเมินผล โรงเรียนสามัญ อาชีวศึกษา และวิทยาลัยครูมีลักษณะคล้ายกันคือ วิธีสอนที่ใช้เป็นแบบบรรยาย นักเรียนต้องการให้ครูนำเอาเหตุการณ์ปัจจุบันเข้ามาเกี่ยวข้องกับบทเรียน อุปกรณ์การสอนมีไม่เพียงพอ ถ้าสมัยการวัดและการประเมินผลส่วนใหญ่เป็นแบบปรนัยและอัตนัยรวมกัน สำหรับวิทยาลัยครูวัดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนของครูและนักเรียน ปัญหาที่อาจารย์สังคมศึกษาโรงเรียนอาชีวศึกษาประสบคือ นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชานี้

งานวิจัยในต่างประเทศ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการจัดหลักสูตรและโปรแกรมวิชาสังคมศึกษา พอสรุปได้ว่าหลักสูตรที่ดีจะต้องมีเนื้อหาวิชาที่นำไปสู่การเข้าใจในสังคมปัจจุบัน โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาควรสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประชาชนในชุมชน นำสิ่งแวดล้อมในสังคมมาจัดประสบการณ์ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ โปรแกรมวิชาสังคมศึกษาควรนำความคิดเห็นของครูเก่าและครูใหม่มาเป็นแนวทางในการจัด และแนะนำวิธีการสอนแบบสืบสวนสอบสวน